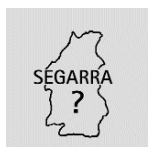

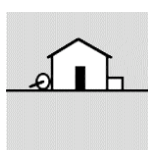
arquitectura popular

CABANA DE VOLTA DEL CUNYÉ DE VIVER

Nucli: Ivorra
Distància des de Cervera:
Accés: Carretera + sender
Indret: A Cervera agafarem la N-141f i després la C-25 que deixarem a la sortida 93 (Sant Ramon-Torà) on reprendrem la N-141f en direcció Calaf i, poc després, per la LV-3003 en direcció Torà. Passarem primer per Portell, després per la cruïlla que mena a Viver i, poc després, entrarem en terme municipal d'Ivorra. A mà dreta ens quedarà la partida de terme coneguda com els Plans d'Hostolets o simplement els Plans d'Ivorra i enmig d'un camp de conreu aquesta cabana.

Tipologia: Cabana
Època (Èpoques): final s. XIX-ppi. s. XX
Estat de conservació: Regular-Dolent
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Agrícola/Cabana
Actual: En desús/Element arquitectònic d'interès.

DESCRIPCIÓ TIPO LòGICA

Cabana de volta del Cunyé de Viver; situada enmig d'un camp de conreu, es presenta totalment integrada en el paisatge

Localitzada en la partida dels Plans, enmig d'un camp de conreu propietat del Cunyé de Viver, documentem aquest exemplar de cabana de volta que segueix molt fidelment la tipologia constructiva d'aquest tipus d'obres en sec. Obrada, per tant, en pedra del país (calcària i guixosa) sense la utilització de morter llevat d'algun sector que ha estat restaurat de fa pocs anys, s'aixeca perfectament integrada en el paisatge aquesta cabana, orientada a migjorn i amb la façana posterior i part d'un dels costats excavats al terreny natural, en la vessant de solana d'una de les ondulacions que el terreny fa en aquest indret. Per tant es troba arrecerada perfectament dels rigors hivernals.

És de planta rectangular, amb volta de canó lleugerament rebaixada i façana d'ingrés orientada a migjorn. Les seves mesures externes han estat difícils de prendre, primerament i principal perquè el mur lateral est es troba completament enterrat i el mur lateral oest cobert totalment de pedra amuntegada de forma

aleatòria. D'aquesta manera la seva llargària exterior podria mesurar aproximadament uns 7 m mentre que l'amplada, més visible, 4 m i la seva alçada a la façana d'ingrés 2,32 m. La porta d'ingrés fa 163 x 89 cm, és de llinda plana flanquejada per dues petites obertures, no conserva les lloses del ràfec de la coberta i davant mateix s'hi basteix una petita cisterna. L'espai immediat a l'ingrés forma recer per la perllongació a baixa alçada dels murs laterals.

CONTEXT HISTÒRIC

Imatge de la mateixa cabana, obrada en pedra calcària del país. La cabana de volta no és una construcció gens abundant a la zona d'Ivorra

La cabana de volta és un petit i senzill habitacle molt típic de les comarques interiors, des de la Noguera fins a la Terra Alta, sense descartar-ne la seva presència en altres indrets de la geografia catalana, de la mateixa manera que tipologies diverses de barraques de vinya, per exemple, també es poden donar en aquests indrets. Pel que fa a la cronologia sembla que la veritable expansió d'aquestes construccions es dona entre mitjans del segle XVIII i mitjan segle XX, amb una etapa de molt major incidència constructiva entre la segona meitat del segle XIX i primer quart del XX, vinculat a l'augment de la superfície conreada, per venda o cessió de les terres improductives dels senyors, de la conversió dels boscos comuns o per la privatització d'extensions de terreny considerables després de la desamortització. Pel que fa al cas concret d'Ivorra, el repartiment de la terra en unes poques mans hauria fet que es preferís l'habitatge, amb tots els serveis, a manera de masoveries petites, abans que la típica cabana, més pròpia d'economies molt més modestes. És, doncs, una tipologia constructiva força atípica a la zona.

Amb el temps la cabana de volta va anar guanyant espai, elements nous i estètica constructiva. Però la seva tècnica d'edificació, adaptable segons el lloc on es pretenia bastir i que utilitza sempre els materials que el pagès té a l'abast en l'immediat entorn, ha estat sempre la mateixa: després de fer els fonaments, es pugen les parets laterals fins arribar a l'alçada prevista per a l'arrencada de la volta. Aquest espai, delimitat per les dues parets laterals i sovint la de tancament, s'omplia de terra fins abastar l'alçada definitiva i donar la forma de la volta desitjada. Amb el motlle a punt, es procedia a col·locar les pedres de la coberta, sempre

rencada aparentment en el mateix pla de terra i, com els murs, està obrada a base de pedra irregular aplicada en sec. L'alçada des de la superfície a la clau de la volta mesura 104 cm. En aquest sentit, pensem que faria falta una prospecció per mirar de determinar si la base que coneixem es correspon amb l'original, atès que aquest tipus de construccions acostumaven a disposar d'un enllosat amb un o més canals de desguàs. Tanmateix un petit rebuidat rectangular en la paret posterior (62 cm d'ample x 43 cm d'alçada), que interpretem com el possible desguàs, se situa en el mateix pla de terra actual.

La portella d'ingrés és acabada amb llinda plana, molt irregular, amb decoració i inscripció incises que ens informen de quan i qui va ser l'artífex de la seva realització. Encapçalen tres creus molt rudimentàries, talment per recordar les tres creus del calvari, i una inscripció que resa: "Vicent 1766 Molins", assenyalant, per tant, el nom del constructor i l'any de la seva construcció (vegeu l'entrada corresponent a l'epigrafia de Joan Codina per llegir quatre mots sobre aquest tipus d'art rural).

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Interior de la fresquera, fet amb volta de canó. La paret posterior presenta un rebuidat que podria fer pensar en un possible desguàs

Relacionat amb la fresquera o nevera, tenim notícia per la documentació de l'existència d'un pou de neu a Ivorra, que podem localitzar-lo força bé si resseguim totes les pistes de què disposem. En aquest sentit, en el llibre de recopilació de les heretats d'Ivorra, Pujalt i Farran del 1802 Francesc II de Nuix, quan aquest accedí a la propietat que li havia llegat Miquel de Tristany, revela en una de les entrades, la que fa 5, l'existència d'un pou de neu: "Pesa en que i havie antiguament un Pou per posar neu es part conreu y erm dita la Plana del Molí a fronte á solixent ap terres de la mateixa heretat á mitx dia tambe que eran de Avellana que es lo Bosquet que i ha sobre lo torrent que ve de la Gual á ponent ap dit torrent y á tramuntana ap dit torrent: á solixent esta pesa també afrontave ap aquell bosquet ó erm que vai comprar á Tarruella". Una altra cita ens parla de "...la pieza dita lo tros del molí de quatre jornales parte yerma y parte cultivo que havia en ella un pozo de empozar nieve...". Pel document deduïm que el pou a la fi del segle XVIII ja deuria haver entrat en desús. En aquest sentit, en una memòria de les propie-

tats que declara Bernat de Tristany en el capbreu de 1633, trobem una anotació en què es fa referència al pou del gel (Libro..., foli 83).

La indústria del glaç degué ser bastant generalitzada durant força centúries, especialment amb finalitats terapèutiques, i de refrigeració i manteniment de la beguda i dels aliments. En alguns indrets proporcionaven suculents ingressos a la població que arrendava un d'aquests serveis. Molts pobles, com Torà, Guissona o Cervera, encara avui conserven més o menys recuperats el que queda d'aquestes construccions. Indistintament podien servir tant per emmagatzemar neu com gel, segons la disponibilitat que se'n tenia, però preferentment, per comoditat, facilitat d'obtenció, facilitat de transport, i rendiment final (la neu es perdia molt més ràpidament), es preferia el gel. Cal considerar, per tant, l'existència de dues indústries, la de la neu i la del gel, de les quals es té notícia per la documentació de l'època en diversos indrets. A Torà, per exemple, la documentació ens revela l'existència, ja al 1683, d'un lloc anomenat gelador, vora la riera de Llanera, que es construí a instància d'Antoni de Camporells que actua en nom del Duc de Cardona.

Encara que tingui molt poca utilitat, té un valor simbòlic important perquè és un tipus de construcció poc freqüent, molt menys de les característiques i dimensions d'aquest, el qual molt probablement tingué una vida efímera si fem cas de les notícies que hem pogut obtenir-ne en referència a aquesta construcció. Només per aquest fet ja seria interessant practicar-hi algun tipus de restauració, més que res per mirar de consolidar els murs del marge que estreben el mur de tancament i la volta, així com de reparar els desperfectes que pateix la mateixa volta.

BIBLIOGRAFIA/DOCUMENTS

- Arxiu Nuix (Cervera), lligalls "Patrimoni d'Ivorra".
- AYMAMÍ, Gener: *Aproximació als pous de glaç i de neu de Catalunya*. Barcelona 2000.
- BAYOD, Alberto i BENAVENTE, José Antonio: *Neveras y pozos de nieve o hielo en el Bajo Aragón: el uso y comercio de la nieve durante la Edad Moderna*. "Al-Qannis" núm. 8 (Alcanyís 1999).
- BOLEDA, Ramon: *Els Pous de Gel, arrendaments i contractes*, "Recerques Terres de Ponent" núm. VIII. Tàrrrega 1985, ps. 21 i 22.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 109 i 110.
- COBERÓ, Jaume; GARGANTÉ, Maria; OLIVA, Jordi i ROS, Josep: *Inventari del patrimoni arqueològic, arquitectònic i artístic de la Segarra*. Torà, vol. II. Hostafrancs 2000, ps. 145 i 146.
- Libro de recopilación de Ivorra*, Farran y Pujalt (1802). Arxiu Nuix (Cervera).
- Noticia de lo acaecido con la usufructuaria, albaceas, y Comunidad de ressaltas del Testamento de Dn Miguel de Tristany*. Arxiu Nuix (Cervera), lligall "Patrimoni d'Ivorra".
- PERARNAU, Jaume: *Els pous de glaç de la comarca del Bages*. Manresa 1992.

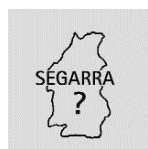
també sobre una teuleria: "Aquell bosch y erm de tinguda sinch jornals prop la teuleria vella q fou de Avellana, a fronte a solixent ap terres de Manuel Estañy á mitj dia ap terres del Viñes, á ponent ap lo torrent y á tramontana ap la pesa de nº 5". La diversificació de l'activitat industrial en aquest terme es complementaria amb la indústria de la farina, d'oli, de la neu o mineria, de la que en parlem en aquest apartat i en l'apartat d'arquitectura civil.

BIBLIOGRAFIA

-*Libro de recopilación de Ivorra, Farran y Pujalt (1802)*, foli 51. Arxiu Nuix (Cervera).

-MARTÍN, Fèlix i SERRA, Ramon: *Les construccions de pedra seca a la comarca de les Garrigues*. Lleida 1991, ps. 81-82 i 86.

EPIGRAFIA DE JOAN CODINA

tota en ruïna.

Nucli: Ivorra
Distància des de Cervera: 19,8 km
Accés: Carretera
Indret: A uns 50 m en una parada de conreu al nord-oest del molí del Vinyes, just a tocar d'una pallissa que avui es troba pràcticament

Tipologia: Epigrafia
Època (Èpoques): s. XVIII (1754/1782)
Estil: Popular
Autor: Joan Codina
Estat de conservació: Dolent
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Agrícola/Llinda d'una cabana
Actual: En desús/Element d'interès epigràfic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Ubicació de la inscripció epigràfica, en una mena de cova bastida en el marge, aprofitant la cinglera com a coberta

Bé per indicar l'època de construcció d'una casa, mas o cabana, bé per indicar l'ofici o el nom i cognoms del propietari, bé també per donar consells als vianants i veïns, sentències adients o indicacions de tota mena, la tradició de gravar la pedra amb inscripcions i dibui-

Inscripció epigràfica amb el nom de Joan Codina i les dates de 1782 i 1754

xos, especialment en llindes de portals i finestres ha estat un exercici d'extraordinària divulgació a casa nostra. D'aquest art inscriptiu rural i domèstic, que l'any 1938 Joaquim Danés s'encarregà d'estudiar, en tenim més d'un exemple a Ivorra. L'anotació epigràfica de la fresquera del Molins en podria ser un exemple, però més encara ens interessa de destacar la que hom documenta prop del molí del Vinyes, en una finca del mateix propietari, adossat al mur nord d'una pallissa, avui enrunada.

Mirant a llevant, com si es tractés de la llinda d'entrada a una antiga cabana excavada al tapàs o cova bastida en el marge tot aprofitant per coberta la cinglera, trobem aquesta inscripció gravada en una roca de notables dimensions (1,4 m aprox. d'alçada) i endarrerida respecte del pla vertical de la visera. D'aquesta possible cabana o cova excavada al tapàs només se'n conserven part dels murs de tancament, obrats en sec. D'inscripció rudimentària i feta tal com rajava, amb l'erosió provocada pels agents meteorològics i pel pas del temps, resulta verament difícil d'interpretar-ne el significat en la seva totalitat. Hom hi llegeix, poc més o menys: "JOAN CODINA · 1782 / NOUS · AVONS · VEUV / A · FETIFERAIS · 1754 / OGRAV IHS O(...)". Pel que fa a la seva difícil interpretació podríem proposar la següent: "Joan Codina (1782) nous (referint-se al nou propietari) abans bé ho va fet fer a Isidro Grau (1754) Grau. IHS (símbol de Jesucrist) O (...)". En qualsevol cas, a partir del gravat, algú amb més hàbit de lectura d'aquestes grafies, interpretant els signes que probablement es troben esborrats, podria fer-ne una lectura molt més real.

En qualsevol cas aquesta epigrafia, com la de la fresquera del Molins, o com moltes altres que hom pot documentar només fixant-s'hi una mica esdevenen –com diu Danés– "...una font inestroncable de psicologia retrospectiva, rural, inèdita, dels vilatans i de la pagesia històrica: ara, escrivint en llatí, al dictat de l'erudició del seminarista de la casa; ara, en català del que rajava, fins i tot amb un carregament d'incorreccions i abreviatures".

BIBLIOGRAFIA

-DANÉS, Joaquim: *L'epigrafia domèstica i rural*, "Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya" núm. 513. Barcelona 1938, ps. 5-15.